

ЛЕСЯ
УКРАЇНКА

БОЯРИНЯ

БОЯРИНЯ

Драматична поема

I.

Садок перед будинком не дуже багатого, але значного козака з старшини, Олекси Перебійного. Будинок виходить у садок великим рундуком, що тягнеться вздовж цілої стіни. На рундуку стіл, дзиглики; на столі прилагоджено до вечері. Стара Перебійниха дає останній лад на столі, їй помагає дочка її Оксана і служебка. Через садок до рундука ідуть Перебійний і Степан, молодий парубок у московському боярському вбранні, хоча з обличчя йому видко одразу, що він не москаль.

Перебійний *(до гостя)*.

Моя стара управилась хутенько!
Дивись, уже спорудила й вечерю,
поки ми там на цвинтарі балачки
провадили.

Перебійниха *(зіходить трохи з рундука назустріг гостеві)*.

Боярине, прошу
зажити з нами хліба-соли.

Степан (*уклоняючись*). Рад би,
шановна пані-матко, та не смію,
коли б не гнівались старі бояри, —
я й так уже давно від них одбився.

Перебіїний. Про них ти не турбуйся.
Підкомірний їх запросив на бенкет, а тебе
я випрохав до нас: «Я сам, кажу їм
щось недугую трохи, то не можу
на бенкетах гуляти, а Степана,
по давній приязні до його батька,
хотів би пригостити в себе в хаті.
Він молодик, йому ще не пристало
на бенкети великі учащати».
Боярам, видно, вже запах медок
та варенуха, отже роздобрилися
та й мовили: «нехай собі парнішка
сидить у тебе хоч і до від'їзду.
Навіщо він нам здався?»

Степан. От спасибі,
пан-отченьку!
(*Зіходить на рундук з господарями*).

Перебіїний. Я джурі накажу,
нехай перенесе твоє манаття
до нас, та й заберу тебе в полон,
поки не визволять бояри.

Степан. Боже!
Такий полон миліший од визволу.

Перебіїниха (*до Оксани*).
Піди лиш, доню, там пошли Семена.
(*Оксана виходить і незабаром вертається*).

Степан. Якби лиш я не став вам на заваді...

Перебіїниха. Ото б таки! Ще в нас у хаті стане
для гостя місця!

Перебійний. Ти, синашу, в мене забудь всі церегелі. Таж зо мною небіжчик батько твій хліб-сіль водив, укупі ми й козакували.
(*Садовить Степана і сам сідає при столі. До Оксани*).

Дочко,
ти б нас почастувала на початок.
(*Оксана наливає з сулійки дві гарки — батькові й гостеві*).

Оксана. Боярине, будь ласка, призволяйся.
Степан (*узявши гарку, встає і вклоняється Оксані*).

Дай Боже, панночко, тобі щасливу та красну долю!

Оксана. Будь здоровий, пивши.
(*Степан випивши, знову сідає. Оксана застує батька. Всі веселяють*).

Перебійний (*до Оксани*).
А він спочатку не пізнав тебе, ти знаєш? Запитав: яка то панна у першій парі корогву несе?

Оксана (*усміхаючись і поглядаючи на Степана*).
Коли?

Перебійний. Та тоді ж, як ти на трійцю в процесії між братчицями йшла.

Степан. Ти завжди носиш коругву?

Оксана (*з певною самовтіхою*). Аякже, я перша братчиця в дівочім братстві.

Перебійний (*жартівливо підморгнувши*).
Се вже тобі не та мала Оксанка, що ти, було, їй робиш веретенця.

Оксана. Ті веретенця й досі в мене є...
(*Замовкає, засоромившись*).

Степан *(втішений)*. Невже?

Оксана *(перебиваючи ніякову для неї розмову. До матері)*.

А де се, мамо, наш Іван?

Перебійника.

Та де ж? На вулиці між товариством.

Іван *(Оксанин брат, молодий козак, увіходить з будинку)*.

Ба ні, як тут. Давайте, мамо, їсти.

Перебійника.

Ти б уперед хоч привітався з гостем!

Іван *(сідаючи, недбало)*.

Ми вже віталися там коло церкви.

Перебійний. Він буде мешкати в нас до від'їзду.

Іван *(так само)*.

От як? Що ж, добре... Слухай-но, Оксано, — ця страва вже простигла, принеси свіжішої.

Оксана *(уражена його недбалим тоном)*.

Служебка зараз прийде, то й накажи їй.

Іван. Ба, яка ти горда!

(До Степана).

У вас там на Москві либонь дівчата так бришкати не сміють?

Степан. Я московських дівчат не знаю.

Оксана. Як же се?

Степан. Я власне недавно на Москві. Поки ще батько живі були, я в Києві, в науці, при Академії здебільша пробував,

а вже як батько вмерли, я поїхав
до матері на поміч.

Перебійниха. Чом ти ліпше
сюди не перевіз матусі?

Степан. Трудно.
Нема при чім нам жити на Вкраїні.
Самі здорові знаєте, — садибу
сплюндровано було нам до цеглини
ще за Виговщини. Були ми зроду
не дуже так маєтні, а тоді
й ті невеликі добра утерали.
Поки чогось добувся на Москві,
мій батько тяжко бідував із нами.
На раді Переяславській мій батько
подавши слово за Москву, додержав
те слово вірне.

Іван. Мав кому держати!
Лихий їх спокусив давати слово!

Перебійний. Тоді ще, сину, на-двоє гадалось,
ніхто не знав як справа обернеться...
а потім... присягу не кожне зрадить...

Іван (*іронічно*).
Та певне! краще зрадити Вкраїну!

Степан (*спалахнув, але стримався*).
Не зраджував України мій батько!
Він їй служив з-під царської руки
не гірш, ніж вороги його служили
з-під польської корони.

Іван. Та, звичайне,
однаково, чиї лизати п'яти,
чи лядські, чи московські!..

Степан. А багато
було таких, що самостійно стали?

Перебійний (до Івана).

Сутужна, сину мій, українська справа...

Старий Богдан уже ж був не дурніший

від нас з тобою, а проте ж і він

не вдержався при власній силі.

(Перебійника, нахилившись синові до вуха,
шепоже щось. Той нетерпляче стріпуге губом).

Іван.

Батьку!

Що там замазувать? Кажімо правду!

Се річ не власна, се громадська справа!

Якби таких було між нами менше,

що, дома чесний статок протесавши,

понадились на соболі московські,

та руки простягали до тієї

«казни», як кажуть москалі...

Перебійника.

Іване!

(Сіпає сина за полу).

Степан. Не задля соболів, не для казни

подався на Москву небіжчик батько!

Чужим панам служити в ріднім краю

він не хотів, волів вже на чужині

служити рідній вірі, помагати

хоч здалека пригнобленим братам,

єднаючи для них цареву ласку.

Старий він був обстоювати збройно

за честь України...

Іван.

Ти ж молодий, —

чому ж ти не підіймеш тої зброї,

що батькові з старечих рук упала?

Степан. Як я поясню тобі?.. Коли ще змалку

навчав мене з письма святого батько,

то він мені казав напам'ять вивчить

про Каїна та Авеля. «Мій сину,

мовляв, пильнуй, щоб міг ти з ясним оком,

а не з тьмяним, не тремтячи мов Каїн,
небесному отцеві одповісти,

коли тебе спитас: «де твій брат?»

А як же можу я на Україні
здійняти зброю так, щоб не діткнути
ніколи нею брата?... І невже
мушкет і шабля мають більше сили
та честі, ніж перо та щире слово?

Ні, учено мене, що се не так!

Перебійний. Не звикли якось ми такого чути...
проте... було б на світі може менше
гріха і лиха, якби всі гадали
по-твому...

Іван (*згiрдно*). Се в Києві ченці
навчають отакого!

Оксана. Ти ж, Іване,
у Києві не вчився. Звідки знаєш,
чого там навчають?

Іван (*загеплений*). От знайшлася
зненацька оборонниця для тебе,
боярине!

Оксана. Я тільки правду мовлю...
(*Засоромлена подається з рундука в садок.
Увіходить з будинку на рундук джура*).

Джура. Там, пане, я приніс для гостя речі.

Перебійний. Ходім, Степане, покажу, де маєш
в нас мешкати.

Степан (*до Перебійнихи*). Спасибі, пані-матко,
за хліб, за сіль!

Перебійниха (*з косим поглядом на сина*).

Пробач, коли що може
прийшлося на перший раз не до сподоби...
(*Степан з Перебійним і джурою йдуть
у будинок*).

Перебійника (до Івана нишком).

Ну й ти ж таки! Хто ж так говорить з гостем?

Іван. Ат! Хай же він хоч раз почус правду!

Перебійника. Адже ти чув, що він казав...

Іван. Овва!

бурсак та щоб не вмів замилить очі!

Перебійника. Мені він до сподоби, — добрий хлопець, такий увічливий...

Іван. Та вам вже,
звісно, язиком приподобатись недовго.

Перебійника.

Чи с'як, чи так, а вдруге ти не будь
таким до гостя гострим! Се ж неначе
на те його ми в хату запросили,
щоб ним помітувати. Незвичайно!

Іван. Та вже гаразд, не буду зачіпати.

(Зіходить з рундука).

Перебійника. Куди ти?

Іван. От піду до товариства.

(Іде через садок, перескакує через тин і зникає. — Увіходить служебка і збирає зо стола).

Перебійника. Де ти, Оксано?!

Оксана (виходить із-за куща з куваликом у руці).

Ось я, тута мамо.

Се я барвінок поливаю.

Перебійника. Справді,

полити слід, — зовсім посох на сонці.

Полий же й те, що ми пересадили.

(Перебійника і служебка, зібравши зо стола, йдуть у будинок. — Оксана, поливаючи кетки, співає веснянки. В садку сутеніє. — Степан нишком вилазить вікном з своєї кімнати на рундук, прудко та звинно зіскакує з рундука на землю і підходить до Оксани).

- Оксана (*уриває спів і впускає кухля*).
Ой лихо! Хто се?..
- Степан. Панночко, се я.
Прости мене. Ти гніваться не мушиш,
бо ти ж мене сама причарувала,
і звабила як соловейко співом.
Я не своєю силою прийшов...
- Оксана (*засоромлено і разом гордовито*).
Боярине, до чого сії речі?
Мені їх слухати не випадає. (*Хоче йти*).
- Степан (*затримує її за руку*).
Ні, ти не підеш так...
- Оксана (*вражена, вириває руку*). Се що за
звичай?
Я не хлопка з вотчини твоєї!
- Степан (*знищений*). Я не хотів образити тебе.
Запсоване, вільна ти... Яка журба
тобі, що я поїду на чужину
з розбитим серцем, що коханий спогад
про зустріч милу обілля отрута?
Тобі дарма, дівчино-гордівнице...
Хто я для тебе? Зайда, заволока...
Адже мене усюди так зовуть...
Ти завтра вже про мене й не згадаєш...
- Оксана (*опустивши оці*).
Хіба ти завтра їдеш?
- Степан. Що ж я маю
тобі тут очі мулити собою?
- Оксана. Виходить, наче я тебе жону...
Я ще ж тобі не мовила ні слова...
- Степан. Невже я маю ще й того діждатись,
щоб ти мені сказала: «вибирайся»?
- Оксана (*збентежена, зриває з вишині листозки,
кусає їх і розщипує в руках*).

Який же ти чудний? Ну, що ж я мала
тобі казати?.. Я не звикла так...
Я інших паничів роками знаю
і ще від них такого не чувала...
а ти... недавно що приїхав...

Степан. **Панно!**

Ті паничі безжурно походжають
на щирому дозвіллі по садочках
та вибирають квітку для забави,
і тільки ждуть, щоб краще розцвілася.
А я ж як в'язень, що на час короткий
з темниці вирвався і має хутко
з веселим світом знову попрощатись
і розцвіту не має часу ждати.
Мені була б не для забави квітка,
я бачу в ній життя і волі образ
і краю рідного красу. Для мене
куточок той, де б посадив я квітку,
здавався б цілим світом... Я забув,
що ти живеш на волі, що для тебе
привабного нема нічого там,
де я живу, і навіть бути не може...

Оксана (*стиха, похиливши голову*).

Чого ж ти так уже у тому певен?
Ти наче думаєш, що я вже справді
якась ростина, що в мені немає
ні серця, ні душі...
(*В голосі злегка бризнуть сльози.*
Вона уриває).

Степан (*знов бере її за руку, вона не боронить*).

Оксано! зоре!...

Пробач... я сам не знаю... я не смію...
(*З поривом*). Ні, я не можу, я не маю сили
тебе зректися! (*Пригортає Оксану*).

Серденько, скажи,

чи любиш ти мене? Промов же слово!

Оксана. Хіба ж би я з тобою так стояла?

*(Ховає обличчя у нього на грудях. —
Німа сцена).*

Степан. Я завтра старостів зашлю до тебе.

Чи батько твій їх прийме?

Оксана. Татко дуже тебе вподобав і матуся теж.

Степан. Що тільки дам тобі я на чужині замість веселоців рідного краю?

Своє кохання вірне, більш нічого...

Оксана. Не думай, ніби я пуста панянка, що тільки має на умі забави

та залищання. Сі трудні часи

думок поважних і дівчат навчили.

Якби ти знав як тут кров гнітить!..

Степан. Кров?

Оксана. Так. Не раз, вернувшись з походу, лицарство з нами бавиться при танцях.

Простягне руку лицар, щоб узяти мене до танцю, а мені здається,

що та рука червона вся від крові, від крові братньої!.. Такі забави

не веселять мене!.. Либонь ніколи

не прийняла б я перстень з руки

такого лицаря!.. *(Гладить йому руку).*

Оця рука від крові чиста.

Степан. Се не всі вважають за честь.

Оксана. А я відразу привернула до тебе серцем за твою лагідність. Скажи, чи всі такі в твоїй родині?

Степан. Родина в нас мала: сестра й матуся,
та брат маленький. Так, вони у мене
всі не лихі.

Оксана. Твоя матуся може
не злюбить незнайомої невістки?..
Що я тоді почну там на чужині,
далеко так від роду?

Степан. Ні, Оксано,
того не бійся. Мати будуть раді,
що привезу я жінку з України, —
мій батько, умираючи, бажав,
щоб я десь в ріднім краю одружився.
Тебе ж малою мати пам'ятають.
(Знову пригортає її).

Та й хто ж би не злюбив моєї долі,
голубоньки Оксаночки моєї?
Се тільки в пісні всі свекрухи люті,
а ти побачиш, як моя матуся
тобі за рідну стане.

Оксана. Дай-то Боже!

Степан. Мені тепер здається, що ніде
на цілім світі вже нема чужини,
поки ми вдвох з тобою. От побачиш,
яке ми там кублечко зів'ємо
хоч і в Москві! Нічого ж там чужого
у нашій хатонці не буде — правда?

Оксана. Авжеж. І знаєш, якось я не дуже
боюся тої чужини.

Степан. Зо мною?

Оксана (усміхається).

Тим певне, що з тобою. Але й так,
хіба ж то вже така чужа країна?
Таж віра там однакова, і мову
я наче трохи тямлю, як говорять.

Степан. Та мови вже ж навчитися не довго...
ну, ніби трохи тверда... Та дарма!
Оксаночка у мене розумниця, —
всього навчиться.

Оксана. Не хвали занадто,
бо ще наврочиш!
(Трохи посмутніла). Я вже й так боюся...

Степан. Чого, єдина?

Оксана. Якось так упало
се щастя раптом... Я такого зроду
не бачила... Всі подруги мої,
ті що побралися, багато мали
і горя й клопоту перед весіллям,
а я...

Степан. Та ще пожди! От може завтра
твій батенько мені поріг покаже.

Оксана. Ні, ні, сього не буде, я вже певна.

Степан (жартуючи).
Здається, панночка не раді з того?
Коли б ще й гарбуза не покотили?..

Оксана. Та годі! Що за жарти?

Степан. От ніяк
не догоджу тобі словами! Добре ж,
не буду говорити, коли так!
(Без слів пригортає й милує її. Вона спершу
пругається, потім піддається його пестощам).

Голос матері (з будинку).

Оксано! Годі вже там поливати!
Вже пізно!

Оксана (кинулася). Мати кличуть!..
(Зривається йти).

Степан (утримує її. Пристрасно). Ще хвилинку!..
Хвилиночку!..

Оксана. Я вийду ще до тебе,
як мати ляжуть спати.

Степан. Вийди, люба!
Я виглядатиму тебе до світа!

Голос матері. Оксано, де ти?

Оксана. Ось я йду, матусю!
(Ще раз на прощання обіймає Степана і йде до будинку).

**
*

II.

У МОСКВІ

Світлиця в Степановім домі прибрана по-святковому. Знадвору чутно гомін дзвонів. — Мати Степанова й Оксана увіходять убрані по-українськи, — мати в намітці і в темній сукні з широким виложистим коміром. Оксана в кораблику, в шкурівці та кунтуші.

М а т и *сідає на ослоні, важко дихаючи*).

Спочину трохи, поки йти у терем...

Стара... не носять ноги...

О к с а н а *сідає поруг*) Ви, матусю,
казали б ліжко перенести в діл,
бо вам сутужно лазити на сходи.

М а т и. Ой ні, голубонько, нехай вже там,
у теремі... Тут на Москві не звичай,
щоб жінка мешкала на долі. Скажуть:
ото, стара, а звичаю не тямить!

О к с а н а. Ви ж не в тутешніх звичаях зросли.

М а т и. То що? Вони, Оксанко, не питають,
хто як там зріс... Адже ми тута зайди, —
з вовками жий, по-вовчи й вий...

О к с а н а *зо сміхом*). Ой лихо
чи тобто й я по-вовчи маю вити?

М а т и. А ти б як думала?.. Сьогодні в церкві
що шепоту було навколо нас:
«Черкашенки!» «Хохлуши!»

О к с а н а (*трохи посмутнівши*). Та... я чула...
гріха десь не бояться: в церкві Божій,
замість молитися, людей все гудять,
а ще й виносяться так благочестям
поперед нас...

М а т и. Так скрізь воно по світі:
що сторона, то звичай, а що город,
то й норів, кажуть люди. Дивно їм
на наше вбрання. Тут жінки зап'яті,
а ми бач не вкривасмо обличчя.

О к с а н а. Ми ж не туркені?

М а т и. Хай Господь боронить!
Воно ж пак і московки не туркені,
а так чомусь ото в них повелося.
Та вже ж як ти бояриня московська,
інакше б то воно тобі й годиться
вбиратися по-їхньому.

О к с а н а. А ви ж?
Аджеж і ви бояринова мати.

М а т и. Що мати, то не жінка. Люди бачать,
що я вже лагоджусь у Божу путь,
та де ж таки мені міняти вбори.
(*З лагідним і журливим усміхом*).
Не варт уже й справляти щось нового.
Адже й старенький мій — нехай царствує! —
в козацькому жупані вік дожив,
так і на смерть його я нарядила —
в мережану сорочку...
(*Втирає хустинкою оці. Оксана, зворушена,
дивиться на неї. — Коротке мовчання*)

Оксана. І навіщо
Степан убрався в те боярське фантя?
От як стояв зо мною під вінцем
у кармазиновім жупані, мамо,
ото був...
(Засоромившись, уриває).

Мати (добродушно киває їй головою).
Та либонь був до сподоби
тоді комусь... (Поважніше).
Проте ж не можна, дочко,
йому царського нехтувати вбрання.

Оксана. А батько ж...

Мати. Батько, донечко, старий
і немічний вже був, коли назвався
боярином. Не трапилось йому
виходити вже й з дому після того.
Степан же й на царські бесіди ходить,
і в думу і в приказ.

Оксана. Хіба ж то сором,
якби він по-козацькому вбрався?

Мати. Не то що сором... От чудна ти, доню, —
уже ж таки твій чоловік боярин,
а не козак, чи ти ж не розумієш?

Оксана (смутно). Чому не розумію?..

Мати. Отже бачиш,
я й Ганну по-московському вбираю,
бо Ганні вже судилась тут пара,
вона вже ж не поїде на Україну.

Оксана. Чому її Степан не взяв з собою,
як був у нас?

Мати. Та дівці мандрувати
неначе непогода; скажуть люди:
«поїхала там женихів ловити».
Нехай вже тута шарахвани носить,
коли судилося...

Оксана. Та ще дівочий
той шарахван неначе б форемніший,
а що жіночий, то такий бахматий,
та довгий-довгий, мов попівська ряса!
Аж сумно, як се я його надіну?
Ото й на голову такий підситок
надіти треба? Зап'ясти обличчя?

Мати. Та вже ж не як.

Оксана *(помовгавши, ніяково)*.

Боюся я, матусю...

Мати. Чого ти, донечко, скажи, чого?

Оксана. Та ніяк мовити...

Мати. Ти не соромся.

Вже ж я тобі за рідну матір тута.

Оксана *(цілує їй руку)*.

Так, матінко. То я... собі гадаю...

коли б я не спротивилася часом

Степанові в такій одежі...

Мати. *(сміючись)*. От ще

що вигадала! А тобі Степан

ще не спротивився, що не в жупані?

Оксана. Та тож мені...

Мати. І не вигадуй, дочко!

Хіба ж таки Степан мала дитина,

що інакщо вберись, то й не пізнає?

Оксана. Пізнати то пізнає...

Мати *(глянувши в вікно)*. А поглянь

молодшими очима, хто то йде?

Чи не Степан бува?

Оксана. Еге ж, то він,

а з ним ще два якісь.

Мати. Тікаймо, дочко!

(Підеводиться їй подається до дверей).

Оксана. Чого се, хай Бог милує, тікати,
як від татар?

Мати. Ще осміють, дитинко;
нема тут звичаю з чоловіками
жіноцтву пробувати при бесіді.
(*Одгиняє двері й спішиться по сходах
у терем*).

Оксана (*йде за нею*).
Ой Господи, які ж се тут звичаї!
Оце — але!

**
*

Сцена швидко переміняється. Терем. Крім
Оксани і матері в теремі ще є Ганна, молода дівчина,
сестра Степанова. Ганна убрана як бояриня.

Мати (*підходить до великої скрині*).
Отут, моя дитино,
твое боярське вбрання. Я придбала.

Оксана (*грезно, але без радощів*).
Спасибі, мамо.

Мати. Хочеш подивитись,
або приміряти?

Оксана. Хай трошки згодом.
Щось я втомилася. Та вже ж нікуди
сьогодні не піду, то ще поспію
передягтися.

Мати. До твоєї волі.
Спочинь собі. Та й я піду спочину,
воно й годиться в свято. (*Іде в бізну кімнату*).

Ганна (*що досі сиділа, лузаючи гарбузове
насіння*).

Ой, сестричко,
і нащо ті свята потрібні в світі?

Оксана. Ото спитала! Що тобі Біг дав?

Ганна. Та нудно ж, Господи!

Оксана. Сидиш, то й нудно.

А ти піди між челядь, погуляй.

Ганна. Куди ж се я піду? Яка там челядь?

Оксана. А ти хіба товаришок не маєш?

Ганна. Товаришок?.. От декого там знаю

з бояришень... та як до їх ходити?

Матуся все нездужають, не хочуть

зо мною йти... а ти ще не пізналась

тут з ними... з мамкою сама не хочу,

вона така...

Оксана. Чого ж тебе водити?

Уже ж ти не маленька. Йди сама.

Ще й веселіше буде вам без старших.

Ганна. Самій не можна по Москві ходити.

Оксана. Хіба хто нападе?

Ганна. Ні, так, не звичай.

Оксана. Ну, вже ті звичаї отут у вас!

Ганна. Та й що мені бояришні ті скажуть?

Сидять по теремах, от як і я,

не бачать світа. Що з їх за веселість?

Оксана. Чого ж ви сидите? Пішли б укупі

кудись на вигон, або в гай над річку

та заспівали б. Я бувало дома

годинки в хаті не просиджу святом.

Ганна. Ба, в тебе дома! Там же не Москва.

Такого тут і зроду не чували, —

співати по гаях!..

Оксана. То ти й не знаєш,

як на Україні в нас гуляє челядь?

Ганна. Я мало що Україну пам'ятаю,

а Ванька тут уже й вродився.

Оксана. Ванька?
Чому ж би не Івась?

Ганна. Так тут зовуть,
то й ми вже звикли. Він і сам так звик.
Мене ж матуся тільки та Степан
зовуть іще Ганнусею.

Оксана. А як же
ти тут звесся?

Ганна. Аннушка.

Оксана. Чи ба!
(Немов ухвалюєги).
«Ганнушка».

Ганна (попрасляюєги). Ні бо, «Аннушка», Оксано.

Оксана. Не вимовлю. Проте ж воно нічого
і по-московському, хто добре вміє.
А як по-їхньому Оксана буде?

Ганна. Акси́ня чи Акси́ша.

Оксана. Щось негарно.
Оксана мов би краще. Ти, Ганнусею,
мене таки Оксаною зови.

Ганна (лащитья до Оксани).
Як хочеш, так і зватиму, сестричко.
Я так тебе люблю! Зраділа, Боже,
як брат тебе з України привіз!

Оксана. Ти ще мене, Ганнусенько, не знаєш,
а може ж я лиха...

Ганна. Ні, ні, ти добра!
Ти, бач, усе до мене: «погуляй,
забався, не сиди!» А ти б почувала,
як інші всі боярині спиняють
своїх сестер та дочок. Йй-же Богу,
ні за поріг не випустять ніколи.
(Ще більше лащитья).
Оксаночко... ріднесенька... я маю
тебе щось попрохати...

Оксана. То вам і бачитись не можна?
Ганна. Де ж там!
Оксана. Прилюдно — ні, а тільки крадькома?
Ганна. Ні, як то крадькома?
Оксана. А ти ж хотіла
до нього вийти у садок.
Ганна. До нього?
Ні, я ще сорома не загубила!
І як се ти подумати могла,
що я тебе просила проваджати
мене на сходи?.. Невже, Оксано,
вважаєш ти, що я така нечесна?
Оксана. Та Бог з тобою! Де ж, яка ж тут нечесть?
Як дівчина постоїть на розмові
з своїм зарученим, то вже й нечесна?
Ганна. Авжеж, тут так.
Оксана. Навіщо ж ти виходиш
туди в садок?
Ганна. Я здалека дивлюся,
як він там вулицею проїздить.
Інакше ж я його ніде не бачу,
хіба що в церкві.
Оксана. Де ж ви розмовляли?
Ганна. Ніде.
Оксана. А як же він тебе посватав?
Ганна. Як? Через свачу. Як звичайно всі.
Оксана. Я щось не розберу.
Ганна. Бо ти не знаєш
тутешніх звичаїв. Нехай лиш мати
тобі розкажуть, бо всього достоту
і я не знаю.
Оксана. Нібито виходить,
що ви отак, не мовивши ні слова,
і поберетесь?

Ганна. Так найпристойніше.

Оксана. Чудна тут молодь!..

*(Усміхається якимсь спогадом мовчки.
Потім стиха, мрійливо).*

Я ж було щовечір
виходжу до Степана на розмову.

Ганна. Як заручились?

Оксана. Та... як заручились...

Ну, раз стояла з ним не заручившись,
інакше хто ж засвататися може?

Ганна *(закриваючись)*. Ой лихо, сором!
(Оксана мовчки знизує плечима).

Ганна. А твоя матуся
не знає й досі про твої стрівання?

Оксана. Чому не знає?

Ганна. Що ж, вона простила,
не прокляла тебе?

Оксана. Та за що, Ганно?

Самі ж вони були пак молоді,
то знають, що то любовці.

Ганна. Оксано!

Що тільки ти говориш? *(Знову закривається)*.

Оксана *(сміється)*. От дурненька!

Степан *(увіходить поспішно)*.

Оксаночко, передягнися швидше
в московське вбрання. Там прийшли бояри.

Оксана. Та мати ж кажуть, що жінкам не можна
між чоловіцтвом бути.

Степан. Бачиш, любко,
ти маєш тільки їх почастувати,
та й знов у терем вернешся.

Оксана. Отак?

А як же частувати їх, Степане?

По-нашому, чи може як інакше?

Степан. Ти винесеш їм на тарелі меду, —
матуся прилаштують, як там треба, —
уклонишся, боярин поцілує
тебе в уста...

Оксана. Степане! Що ти кажеш?
Мене бояри цілувати мають?
Чи се мені причулося?

Степан. Ні, серце,
воно так є, та в тім нічого злого, —
то тільки звичай!

Оксана. Се ще так же звичай!
Нехай йому абищо! Не піду!

Степан (*понура*).
Як хочеш, тільки ти нас тим загубиш.

Оксана. Таке вигадусш!

Степан. Ба, ти не знаєш,
які тут люди мстиві... За зневагу
старий боярин візьме, як не вийдеш,
а він же думний дяк, він має силу —
он син його ще молодий, — вже стольник;
він оклепає нас перед царем,
а там уже й готово «слово й діло».

Оксана. Ти не жартуєш?

Степан (*ще понурише*). Як тобі здається?

Оксана (*з жахом*).

Степане, та куди ж се ми попались?

Та се ж якась неволя бусурманська?

Степан. Я й не казав тобі, що тута воля.

Та якби ми не гнули тута спину,

то на Україні либонь зігнули б

у три погібелі родину нашу

московські воеводи... Ось ти млієш

з огиди, що тебе якийсь там дід

торкне губами, а як я повинен

«холопом Стьопкою» себе взивати
та руки цілувати як невільник
то се нічого?

Оксана. Боже мій... Степане!
Хто ж каже, що нічого?

Степан. Отже бачиш...
Та що я тут розводжуся? Там дяк
мене чекає. То скажи, Оксано,
ти вийдеш?

Оксана. Я не знаю...

Мати (*виходить з кімнати*). Вийди, доню,
голубонько! І я тебе прошу!
Не дай мені старій на очі бачить
Степанової згуби!

Ганна. Ой, сестричко!
Якби ти знала, що за лютий дід
отой боярин!.. Я тебе благаю!
Сестричко! Не загуби ж ти нас!
(*Ридаюги, кидається до Оксани*).

Оксана (*до Ганни, холодно, якимось надміру
спокійно*).

Я вийду. Дай мені московське вбрання.
(*Ганна кидається до скрині*).

А ви, матусю, наготуйте меду.

Іди, Степане, бав тим часом гості.

(*Степан, похиливши голову, виходить*).

Оксана, бліда як смерть, здимає з голови
кораблика).

**
*

III.

Дальня кімната у горішньому поверсі в Степановім домі.

Степан *(уводить гостя козака)*.

Ось тута поговорим, пане-брате,
бо знавш, там... тут буде захисніше.

*(Оглядає сіни гезез двері, потім замикає
двері на замок і загинає вікна. Сідає з гостем
далі від дверей. Розмова ведеться не голосно)*.

Великі чиняться там кривди, кажеш?

Гість. Та там такі напасті, що крий Боже!

І просвітку нікому не дають
московські посіпаки! Все нам в очі
тісю присягою тичуть...

Степан. Правда,
що присяга таки велика річ.

Гість *(голосніше)*.

Чому ж вони самі забули Бога?

Степан. Помалу, поне-брате, ще підслуха
який слуга.

Гість. Та правда... я й забув...
(Тихше). Ми присяги не хочемо ламати,
але нехай же цар нас оборонить
від тої галичі.

Степан. То трудна справа.
Адже когось він там держати мусить
для нагляду, а всі ті вєводи

один від одного не ліпші. Звісно,
за ними й інші всі порозпускались...

Гість. Послав би цар з українців кого,
в Москві ж тут є такі, от хоч би й ти,
що здавна і цареві служать вірне,
і рідний звичай вміють шанувати.

Степан. Нас не пошлють...

Гість. Чому?

Степан. Бо нам не вірять.

Гість. Отак! Та ви ж тут наче всі у ласці!

Степан. То тут, на очах, а з очей спустити
нас на довго не зважаться. Так, часом,
ненадовго послами посилають,
і не самих, а вкуші з москалями...
Щоб воєводами настановити,
того не буде й зроду!

Гість. Не здивуйте ж,
як ми відкинемось до Дорошенка!

Степан (*робить рух рукою, мов хоже гостеві
загулити вуста*).

Крий Боже, пане-брате, що ти кажеш?

Гість (*схаменувшись*).

Так часом зірветься з досади слово...

Найгірше, пане-брате, догарас
оте, що нам вірять... Мій свояк,
Чорненко, знаєш?

(*Степан потакує головою*).

так був уклепався,
що ледве-ледве вирвався з душею!

Степан. Чорненко? Він, здається, з найвірніших
царевих приятелів.

Гість. То-то й ба!

А хтось там наклепав при воєводі,
що ніби він послав у Чигирин

листа якогось. От було біди!

Що жінка плакала, в ногах валялась
у воеводи...

Степан (*гірко всміхнувшись*). Є прислів'я брате:
«Москва сльозам не вірить».

Гість. Щира правда!

Проте знайшлися такі, що помогли...

Степан. Се хто ж?

Гість. Побрязкачі.

Степан. Хіба що так!

(*Мовгання*).

Гість. Вже так, що цупко затягли супоню
на наших боках... А проте є люди,
що не бояться, йдуть, мов на одчай,
бо сказано, терпець їм увірвався!

(*Присунувшись зовсім близько до Степана,
говорить пошепки*).

Дівчата наші, — декотрі ще вкупі
були з дружиною твоєю в братстві, —
гуртом пошили корогву й послали
у Чигирин... звичайне, крадькома...
Іван, твій шурин, сам її одвозив...

Ніхто не знає ще. Якби дізнались,
то страшно здумати, що б там було!

(*Одсунувшись, трохи голосніше*).

Отак як бач, одважуються люди...

(*Степан в мовгазній задумі сіпає кінець свого
покса. Гість устає*).

Що ж, пане-брате, то нема надії
полегкості дістати від царя?

Степан (*отямившись з задуми, теж устає*).

О ні, чому ж, я спробую. От згодом
в царя я буду на малій бесіді.

Як буде він під чаркою, то може

я догоджу йому, він часом любить
пісень «черкаських» слухати та жартів,
та всяких теревенів, не без того,
що й тропака звелить потанцювати.

Гість. Ото! Хіба ти в нього пахоля?

Степан. Ба, знаєш, як то кажуть: «скачи, враже,
як пан накаже»... Та ладен я, брате,
уже хоч би й на голові ходити,
аби чогось добитися для тебе
та для України. Дай мені супліку,
оту, що ти приготував цареві, —
як влучу слухний час, то я подам
до власних рук йому.

Гість *(виймає загорнений у хустину папір з
пезатками)*.

Ось, пане-брате.

Хай Бог тобі допоможе! Не минути
розливу крові братньої, як тільки
супліка сля марна буде.

Степан. Божс,
не попусти!

Гість. Бувай здоров. Піду вже.

Степан. Хай Бог тебе провадить, пане-брате.
(Чоломкаються, гість виходить).

Оксана *(швиденько увіходить з інших дверей
швидким кроком)*.

А я тебе, Степане, скрізь шукаю.

Степан. Що там таке?

Оксана. Порадитися треба.
Мені Яхненко тут листа привіз
від братчиці-товаришки.

Степан *(з постіхом)*, Де лист?
Його спалити треба!

Оксана. Бог з тобою!
Чому спалити? То вона прохає,
щоб я, по змозі, грошей їй послала,
якусь вона потребу має пильну.

Степан. Не посылай. Крий Боже! І не думай!

Оксана. Та що тобі Біг дав? Я й не гадала,
що ти такий скупий. Коли вже так —
я з посагу свого послати можу.

Степан. Та я не грошей жалую, Оксано.

Оксана. А чом же ти не хочеш?

Степан. Небезпечно.
(Нахилившись до неї, зовсім низьком).
Вони там з Дорошенком накладають...

Оксана *(здивована мовчить, потім загадково усміхається).*
Ну, що ж, так може й треба.

Степан. Схаменися!
Ти ж так боялася розливу крові,
а ся війна найпаче братовбійна,
що Дорошенко зняв на Україні, —
тож він татар на поміч приєднав
і платить їм ясирем християнським.

Оксана *(сідає мов знесилена на ослін і стирається на стіл).*
Скрізь горе, скрізь, куди не обернися...
Татари там... татари й тут...

Степан. Оксано!
Що мариться тобі? Татари тут?

Оксана. А що ж? Хіба я тут не як татарка
сиджу в неволі? Ти хіба не ходиш
під ноги слатися своєму пану,
мов ханові? Скрізь палі, канчуки...
холопів продають... Чим не татари?

Степан. Тут віра християнська.

- Оксана. Тільки ж віра!
Та й то... прийду до церкви — прости Боже! —
я тут і служби щось не пізнаю:
заводять якимось, хто зна й по-якому...
- Степан. Оксано, се вже гріх!
- Оксана. Ой, чоловіче!...
Та й осоружна ж ся мені Москва!
(Схиляється головою до стола).
- Степан (сумно стоїть над нею).
Я так і знав... Хіба ж я не казав,
що я тобі нічого дати не можу
тут на чужині?...
- Оксана (кидається до нього). Ні, моє кохання!
се я недобра! Так немов не знаю,
що бідний мій голубонько страждає
за всіх найгірше, — треба ж завдавати
жалю ще більше!
(Степан пригортає її).
- Ну, скажи, мій любий,
чи довго нам ще мучитися так?
- Степан (зітхнувши). Бог знає, серденько!
- Оксана. Невже й загинем
у сій неволі?
- Степан. Май надію в Бозі.
Ще якимось може зміняться часи.
Коли б утихомирилося трохи
там на Україні, попрошу царя,
щоб відпустив мене хоч у гостину.
- Оксана. Тепер ніяк не можна?
- Степан. Ні, єдина,
тепер нема що й думати! От саме
я маю до царя супліку нести,
що люди з України привезли, —
жаліються на утиски, на кривди...

Я маю боронити ту супліку,
то вже ж не час проситися з Москви.
«От, скажуть, речі солодко розводять,
а сам в ліс дивиться», Тепер, Оксано,
нам треба стерегтися так, «щоб муха
не підточила носа», як то кажуть.
Крий Боже схибити в чому, — пропала
вся наша справа і громадська вкупі.

Оксана. Ну, як його ще більше стергтися?
Вже й так немов замазалась у піч!

Степан. Та от, наприклад, ти послати хочеш
ті гроші братчиці...

Оксана (*спустивши огі*). Вже не пошлю.
Нехай пробачить, що ж, коли не змога...
Я напишу їй...

Степан. Краще не пиши
нічого серце.

Оксана. Як же так, Степане?
Се ж навіть незвичайно!

Степан. Як листа
десь перехоплять — чи то раз бувало? —
то ще готові взяти на тортури,
як викриють ту справу з Дорошенком,
щоб ти призналася, в чім накладала
з товаришками...

Оксана. Я перекажу
через Яхненка...

Степан. Мушу я просити,
щоб ти його у нас тут не приймала.

Оксана. Та я ж його просила, щоб прийшов!
Вже ж не прогнати!

Степан. Накажи слугою,
що ти нездужаш.

Оксана. Не випадає.

Степан. Як хочеш. Тільки як візьмуть «на дибу»,
то вже не жалуй!

Оксана. Звідки вже й «на дибу»?

Степан. А що ж ти думаєш? За тим Яхненком
пшиги московські цілим роєм ходять.
Я знаю їх.

Оксана (*зажурена*). Так я й не передам
родині ні листів, ні подарунків...

Степан. Ти знаєш, любя, покищо, то й краще б
не озиватись, надто до Івана,
бо він в непевні справи устряває...

Оксана. До брата рідного не озиватись?
(*У неї стають сльози в очах*).

Степан. Се ж не навіки, рибонько, тим часом,
поки утихомириться... (*Знов пригортає її*).

Оксана (*не відповідаючи на пестощі, безвиразно*).
Гаразд,

нікому не писатиму.

Степан. Ти, серце,
на мене гніваєшся.

Оксана (*так само*). Ні, чого ж?
Ти маєш рацію. Нащо писати?
(*Степан опускає руки. Оксана повагом ви-
ходить з хати*).

**
*

IV.

ТЕРЕМ

Оксана гаптує в кроснах, рухи в неї ліниві,
в'ялі.

Степан (*увіходить і сідає близько Оксани на
дзиглику*).

Щось голова болить...

Оксана (*не відводячи очей від шитва*).

Ти пізно встав.

Степан. Та світом же прийшов з тієї бесіди.

Оксана. Було там весело?

Степан. Ей, де там в ката!

По щирості бояться слово мовить...

П'ють, п'ють, поки поп'ються, потім звада...

Оксана. А як же там, Степане, та супліка?

Степан. Та що ж... ніяк... Цар каже: «прочитаєм,
подумаєм»... Чували вже ми теє!

Оксана. Що ж буде?

Степан (*з болісною досадою*). Ой, не знаю!

Не питай!

(*Мовчить. Оксана шие, потім голка випадає
їй з рук.*)

Степан. Хоч би ти щось, Оксано, розказала,
а то так сумно, голова забита
усяким лихом.

Оксана (*в'яло*). Що ж я розкажу?

Нічого я не бачу і не чую,
сиджу собі...

Степан (*трохи роздражнений*).
Ну, робиш же щонебудь?
Оксана. Учора вишила червону квітку,
сьогодні синю... Се тобі цікаво?
Степан. Ти так неначе дражнишся зо мною!
Оксана (*крізь сльози*).
Ні, далєбі, Степане, не дражнися!
Степан (*придивляється до шитва. Лазідно*).
А що се буде з сеї лиштви, любко?
Оксана (*знов безугасно*).
Не знаю, се щось Ганна почала.
Степан. Либонь собі на посаг. Се вже хутко
її весілля.
Оксана. Та за місяць ніби.
Степан. От на весіллі трохи погуляєш,
розважишся.
Оксана. Ет, знаю ту розвагу!
Частуй та кланяйся: «не обзсудьте»...
а гостійки поза плечима судять:
«Черкашенка, чужачка»...
Степан. Ти вже надто
на те зважаш.
Оксана (*байдуже*). Ні, мені дарма. (*Мовгання*).
Степан. Ти так неначе втомлена сьогодні.
Клопочешся при господарстві може?
Оксана. Ні, я не клопочуся, — то все матуся.
Ми з Ганною все шисмо.
Степан. То може
не треба стільки шити?
Оксана. Що ж робити?
Насіння я лузати не люблю,
так як Ганнуся. Треба ж десь подіти
і руки й очі...

Степан. Бідненька ти в мене.
(Оксана проривається риданням).
Оксано! Що се ти? Та Бог з тобою!
Чи хто тебе образив? Мати? Ганна?

Оксана (трохи стихає).
Вони як рідні... я на їх не скаржусь...

Степан. Так що ж?..

Оксана (уриває ридання, з одгаєм).
Степане! Ти хіба ж не бачиш?
Я гину, в'яну, жити так не можу!
(В знесиллі похиляється на кросна).

Степан. Се правда, не ростуть квітки в темниці...
А я гадав...
(Ходить по хаті в тяжкій задумі, потім спинається перед Оксаною).
Оксано, заспокойся,
поговорім ладом.

Оксана. Про що, Степане?

Степан. Виходить, я тебе занапастив.

Оксана. Ні, я сама...

Степан. Однаково. Я більше
не хочу заїдять твоєї долі.
Хоч як мені се гірко... я готовий
тебе до батька відпустити.

Оксана. Як?
А ти ж?

Степан. Я тут зостануся. Для мене
немає воріття, ти ж тес знаєш.

Оксана (зворушена).
То се б тебе покинути я мала?
Чи ж я на те стояла під вінцем
і присягу давала?

Степан (гірко). Я, Оксано,
не хан татарський, щоб людей держати

на присязі, мов на шнурку. Ти вільна.

Се тільки я в неволі.

Оксана (*хитає головою*). Ні, Степане.

Степан. Чого ж? Я присягу тобі вертаю...

(*Голос йому переривається від турботи*).

І я прошу тебе... прости мене...

що я... тебе відмовив від родини...

що я...

Оксана (*обіймає його*). Ні, годі, не кажи!

Не знаєш ти... Ще ж ти мені ні слова,

ні слова не промовив там, у батька,

а вже моя душа була твоєю!

Ти думаєш, як я тепер поїду

від тебе геть, то не лишиться тут

моя душа?

Степан. Так що ж робити, любя?

Оксана. Втікаймо всі! Мій батенько допоможе

прожити якось, поки ти придбаш.

Хай їм абищо, син московським добрам!

Втікаймо на Україну!

Степан. Цар достане

боярина свого скрізь на Україні

та ще й твоїй родині буде лихо.

Не скриємось ніде...

Оксана. Втікаймо в Польщу!

А ні, то на Волощину!

Степан. Що з того?

Зміняємо чужину на чужину...

Приблудами чужі пороги будем

там оббивати... все одно, що й тут.

Оксана. Ні, там вільніше.

Степан. Треба заслужити

чимсь ту сусідську ласку. Чим же більше,

коли не зрадою проти Москви?

Оксана. Так їй і треба!

Степан. Присяга, Оксано,
велике діло. Цар мені не верне
так присяги, як я тобі вернув.
Та й я йому не можу повернути
всього, що я приймав з його руки.
(Мовзання. Погінає сутеніти. Десь у церкві
тихо дзвонять).

Оксана. Степане, вже не говорімо більше
про се ніколи.

Степан. Так, не треба, люба...
(Згодом). Чому не шиєш?

Оксана. Вже мені не видко.
А ще світити рано.

Степан. Заспівай
щось потихеньку, якщо можеш.

Оксана. Добре.
(Співає потихеньку).
«Ой як було хорошенько, як рід з родом п'є,
вип'є чарку, вип'є другу, та по сестру шле.
«Сеструненько-голубонько»... (Уриває).
не можу.

Либонь я одзвичаїлась від співів.
Та й щось на груди важко. (Кашляє).

Степан (стривожений). Ой, кохана,
чи ти не хвора?

Оксана. Де ж там! То щось так.
(Увіходять мати й Ганна, за ними слуги
вносять загортки з покутом. Поклавши па-
кунки, слуги виходять).

Мати. Добривечір, дітки! Що сидите
так поночі?

Степан. Та дещо розмовляли.

Мати. Не наговоряться все голуб'ятка.
Коли б то Бог судив і Ганні нашій
таке подружжя!

Ганна (*світить тим газом і розгортає пакунки*).

Подивись, Оксано,
чого ми накупили! (*Оксана підходить*).

Се на шубу,
а се на літники, а се на кичку.
Що, правда, гарне? Ми ж ото пішли
аж до купців заморських.

Оксана (*жваво*). Гарно, гарно!

Та й молодичка з тебе гарна буде!
Ну, й потанцюю в тебе на весіллі!
Нехай уже московки не здивують!

Ганна. От я люблю, як ти така весела,
а то сидить, похнюпившись, аж сумно.

Мати. Та звісно, і чого б таки журитись?

Ви люди молоді... у хаті лад...

Оксана (*підхоплює*). За хатою добро...

Ганна (*не завважаючи іронії*). Авжеж, сестричко,
якби ти бачила, що там купців
наїхало! І чом ти не пішла
із нами вкупі?

Оксана. Я дошити хтіла, —
а завтра й я піду по всіх усядах,
закупимо з тобою всю Москву!
От я собі парчеву кичку справлю!
Степане, можна?

Степан. Чом би ж то не можна?

Оксана (*плече в долоні й пристівує*).

«Бодай мені такий вік довгий,
Як у мене чоловік добрий»!..

Мати (*втішно всміхаючись*).

Ну й вигадниця в тебе жінка, сивку!

Ганна. А як вона мені співала гарно
весільної! Сестричко, заспівай
тібі, як то косу розплітають.

Оксана. Не хочу, то сумна, ще знов заплачеш.
Я зараз коровайницею буду,
або приданкою — ти тільки слухай:
(Співає дуже голосно, по-сільському).
«Не бійся, матусю, не бійся,
в червоні чобітки обуйся,
щоб твої підківки бряжчали,
щоб наші вороги мовчали!

Гу!»

(Вигукнувши, вискакує на ослін).

Отак приданки скачуть через лавки!

Степан (ловить її й здіймає з осла).

Ну, ну, Оксано, ти вже щось занадто.

Мати. Та правда, донечко, почує челядь...

Оксана. Овва! так що ж? Бояриня гуляє!

Давай, утнем санжарівки, Ганнусю!

Ганна (сміючись). Та я не вмю!

Оксана. Я тебе навчу!
(Кругить Ганну навколо себе, приспівуючи).
«Гуляй, гуляй, господине,
нехай наша журба згине!
Ой чи згине, чи не згине,
гуляй, гуляй, господине!»
Що ж ти, Степане? Помагай співати!
(Залягається сміхом, що згодом переходить у
кашель. Степан тривожно кидається до неї).

**
*

V.

Степанів садок. Будинок виходить у нього задньою стіною. Видко кратчасті вікна терема і піддашок із сходами. Збоку в садку зроблена повіточка садова, вся в зелені та в квітах: у повітці приладновано великий турецький ослін з подушками. — З терема по сходах надвірних помалу спускаються мати й Оксана. Оксану ведуть попід руки дві служниці — «сення девушки». Оксана у просторій широкій хатній сукні, без кички, голова зав'язана на український лад шовковою хусткою. Оксана хвора, очі позападали, але дуже блищать, на щоках хворий рум'янець.

М а т и (пройшовши вперед до повітки, показує дівгатам на осліні).

Стут боярину посадовіть

та й можете вертатись до роботи.

(Дівгата садовлять Оксану і вертаються в терем).

М а т и. Що, доненько, тут, правда ж, придобніше? вільніше дихати?

О к с а н а.

Вільніше?..

(Схилиється на подушки).

М а т и.

Ляж,

ляж, рибонько. Заснути, може, хочеш?

Оксана. Так я б заснула... тільки я боюся...

Мати. От, хай Бог милує! Чого боїшся?

Оксана. Та все якесь таке страхіття сниться.

Мати. Ти помолись до Йосипа святого,
то він всі сни перенесе на добре.

Оксана. От відколи я тут, то й сни змінились...

Бувало там, у батенька, все сниться,
що я літаю. Так бувало любо...

А тут не снилось і разу...

Мати. Бач, любко,

як сниться, що літаєш, то ростеш,
отим воно так замолоду й сниться.
Тепер же ти вже не ростеш...

Оксана. Та... певне...

Мати *(поправляючи їй подушки)*.

Ляж вигідненько, та засни гарненько.

(Сідає коло неї в ногах).

А я посиджу тут, помолюся,

щоб Бог тобі послав у сні здоров'я.

*(Виймає буритинові зітки і перебирає їх,
стига ворухаги устами. Оксана засипляє. —*

*Степан виходить з долішнього рідюка. Мати
киває йому, щоб помалу йшов, не гукає, потім
устає обережно і йде до нього на другий кі-
нець садка, далі від повітки)*.

Мати *(нишком)*.

Ну, що казав той німець? Є надія?

Степан. Що ж, каже: «в Бога все можливо».

Мати. Певне!

Та все ж би й людської снаги докласти
либонь не гріх.

Степан. Він докладає, мамо.

Він є людина великоучена...

та що ж, коли така тяжка хвороба?

М а т и. І звідки причепилася напасть?..
Либонь се хтось наврочив на всіллі
Ганнусинім, бо відтоді й заслабла.

С т е п а н. Здається, ще давніше почалося...

М а т и. Хіба? Та ні, вона була здорова.
А от що на всіллі... Ну, та як же
той німець каже? З чого б то воно?
Чи з пристриту? Чи може з переляку?
От горе, тут нема таких бабів,
як там, у нас, — коли б так пошептали.

С т е п а н. Ні, матінко, не допомгли б ті шепти.
Така вже слабість.

М а т и. Що ж воно? Як зветься?

С т е п а н. Казав він: «ваша пані занудилася
по ріднім краю — се с также слабість».
Сказав мені по-грецьки, як і зветься.

М а т и. Та він то назове на всіх язиках,
а щоб то вигоїти...

С т е п а н. Він казав, —
коли б її повезти на Україну,
то може б ще й одужала.

М а т и. От, синку,
на сей раз німець може й правду каже.
Вона таки нудилася, небога.
Що ж, відомо, завезена далеко...
Не кожне привикає до чужини.
Котре привикне, а котре, то й...

С т е п а н. Мамо,
я попрошу царя, щоб нас пустив
до тестя у гостину — чей же пустить?

М а т и. Та може й пустить — вже війни немає.

С т е п а н. Скажу йому, що маю ще й у Київ
повезти хвору жінку поклонитись
угодникам святим там у печерах,
для ізціленія — невже ж не пустить?

М а т и. Повинен би пустити. Се вже й гріх
людей на богомільля не пускати!

А це, Степанку, ти надумав добре —
поїхати на прощу, помічніше
воно буває над усякі ліки.

(Зітхнувши, поглянула на небо).

Ба, сонечко схиляється на вечір.

Ти б тут розбудив Оксану, синку.

Навзаході недобре спати хворим.

А я піду, зварю майове зілля,
щоб на ніч їй було готове пити.

С т е п а н. Спасибі, що клопочетеся нею.

М а т и. Що ж, синку, завезли чужу дитину,
то треба ж якось їй давати раду.

*(Іде в терем. — Степан підходить до Оксани
і стиха цілує її. Вона прокидається).*

О к с а н а. Се ти, Степане?.. Бач, мені приснилось,
що місяць ясно-ясно засвітив
у батьковім садочку...

С т е п а н *(удавано веселим голосом).*

Місяць, люба?

Се дивно, бо якраз на тебе сонце!

О к с а н а. Що ж, може там ясніше світить місяць,
ніж тут сонце...

С т е п а н. Не журись, Оксано,
ось хутко знов побачим, як там світить
і сонечко і місяць на Україні.

О к с а н а. Се ж як? Хіба умру? Тоді запевне
душа полине...

С т е п а н. Бог з тобою, люба!

Чи я ж би про таке тобі казав?

Надумав я поїхати з тобою
в гостину до твоїх.

- Оксана (*іронізно*) Велике діло,
що ти надумав! Цар думки заверне.
- Степан. Цар пустить. Вже ж тепера на **Вкраїні**
утихомирилося.
- Оксана (*гостро*). Як ти кажеш?
Утихомирилось? Зломилась воля,
Україна лягла Москві під ноги,
се мир по-твоєму — ота руїна?
Отак і я утихомирюсь хутко
в труні.
- Степан. Ти одживси на **Вкраїні**.
Москва ж не може заступити сонця,
зв'ялити гаю рідного, зсушити
річок веселих.
- Оксана (*понура, уперто*). Годі, не кажи.
Нікуди я тепера не поїду.
- Степан. Чому ж?
- Оксана. Не хочу.
- Степан. Що се ти, Оксано?
Мені аж дивно! Що се ти говориш?
- Оксана (*розпалившись, підводиться*).
А я дивую, ти з яким лицем
збираєшся з'явитись на **Вкраїні**!
Сидів-сидів у запічку московським,
поки лилася кров, поки змагання
велося за життя там на **Вкраїні**, —
тепер, як «втихомирилось», ти їдеш
того ясного сонця заживати,
що не дістали руки загребуці,
та гаєм недопаленим втішатись.
На пожарині хочеш подивитись,
чи там широко розлилися ріки
від сліз та крові?..

Степан. Ти тепер картаєш...
А як сама колись мені казала,
що ти прийняти можеш тільки руку
від крові чистої?

Оксана. Правда, я казала...
Ми варті одне одного. Боялись
розливу крові, і татар, і диби,
і кривоприсяги й шпигів московських,
а тільки не подумали, що буде,
як все утихомириться... Стспане,
дай руку!

Степан. Се навіщо?

Оксана. Ти не хочеш?

Степан. Ні, чом же? *(Дає руку Оксані).*

Оксана *(дивиться на свою й Степанову руку).*

От, здається, руки чисті,
проте все мариться, що їх покрила
не кров, а так... немов якась іржа...
як на старих шаблях буває, знаєш?
*(Пускає його руку і лягає знов. Говорить
повільніше, млявіше, з перервами).*
У батсьнка була така шаблюка...
вони її закинули... ми з братом
знайшли... в війну побавитись хотіли...
як витягли... до піхви прикипіла...
заржавіла... Отак і ми з тобою...
зрослись, мов шабля з піхвою... навіки...
обос ржаві...

Степан. Ти, Оксано, вмієш
зарізати словами без ножа.

Оксана. Та тільки ж се я вмю, більш нічого.
Щонебудь же і я повинна вміти...
(Мовзання).

Як я умру, ти не бери вже вдруге
українки, візьми московку ліпше...

Ти шарпасш себе речами тими.

Не треба стільки говорити...

Оксана. Правда...

Степан. Та й що картатися словами, люба?

Нас доля так уже скарала тяжко,

що певне й Бог простить гріхи.

Хто кров із ран теряв, а ми із серця.

Хто засланий, в тюрму замкнутий був,

а ми несли кайдани невидимі.

Хто мав хвилини щастя в боротьбі,

а нас важка, страшна душила змора,

і нам не вділено було снаги

ту змору подолати...

Оксана *(спокійніше й лагідніше, ніж досі)*.

Так, се правда.

Але ніхто сього не зрозуміє,

поки ми живі. Отже треба вмерти.

Ти певне довше проживеш, ніж я, —

до рук тобі свій заповіт віддам я,

а ти його передаси родині

і братчикам, хто живий лишився.

Степан *(з гострою тугою)*.

Ой, краще б я тобі таке казав!

Оксана *(підводиться і прихилиє його до себе)*.

Ні, любий, ти на світі потрібніший,

тобі ще є про що й про кого дбати.

Борцем не вдався ти, та після бою

подоланим подати пільгу зможеш,

як ти не раз давав... На бойовиську

не всі ж померли, ранених багато...

поможеш їм одужати, то може

колись там... знов зібравшись до бою,

вони тебе згадають добрим словом...

а як і ні — не жалуй, що поміг.

(Сидять який час мовчки, обнявшись).

Степан (*підводиться й подає Оксані руку*).

Ходім, я заведу тебе до хати.

Бач, сонечко вже навзаході.

Оксана.

Ходім.

(Спираючись на руку Степанову, іде до будинку. Не доходяги рундука, спиняється і обертається, дивлячись на західне сонце, що вже зникає за обрієм).

Добраніч сонечко! Ідеш на захід..

Ти бачиш Україну — привітай!

27 - 29. IV. 1910.

